

HET RUIMTEBESLAG VAN DE SPORT

Het faciliteren van sportbeoefening wordt als een belangrijke randvoorwaarde gezien voor sportstimulering. Dit klinkt door in zowel het landelijke als het lokale sportbeleid. Het is niet voor niets dat het grootste deel van de overheidsuitgaven aan sport gerelateerd is aan het bouwen, beheren en exploiteren van sportaccommodaties, om zo de goed gespreide en betaalbare sportinfrastructuur in Nederland in stand te houden. Ook nu de doelen in het sportbeleid opschuiven van het bevorderen van de sportdeelname naar het bevorderen van de gezondheid, sociale integratie en participatie, blijven sportambtenaren hun pijlen richten op een goede lokale sportinfrastructuur als basis voor het realiseren van deze sportexterne doelen.

Door: Remco Hoekman (Mulier Instituut)

van het huidige ruimtegebruik voor sportbeoefening. Tot slot werp ik een blik vooruit op de uitdagingen die voorliggen. Dit artikel is een herwerking van mijn hoofdstuk in de *Rapportage Sport 2018* over het ruimtebeslag van de sport (zie www.scp.nl).

TOENAME SPORTRUIMTE

Met de toename van de bevolking in Nederland is het aannemelijk dat ook meer ruimte voor sport nodig is. Meer mensen, meer sporters, en dus meer vraag naar sportruimte. Omdat gemeenten vooral vraaggericht werken, is de verwachting dat uitbreidingen in de sportruimte plaatsvinden zodra de vraag toeneemt. Eerder onderzoek heeft deze verwachting al eens bevestigd door te laten zien dat het ruimtebeslag voor de sport grotendeels de vraag naar sportruimte volgt. Hierbij bleek het ruimtebeslag van de sport een consequentie of gevolg van veranderingen in de omvang en samenstelling van de bevolking en de ontwikkelingen in de

sportdeelname en de sportvoorkeuren van de bevolking. Daarnaast kan het deels worden beïnvloed door technologische ontwikkelingen, waardoor intensiever ruimtegebruik mogelijk wordt gemaakt. Denk bijvoorbeeld aan de opkomst van kunstgras en de plannen voor multifunctionele sportvelden in het Sportakkoord.

Op basis van de bodemstatistieken van het CBS kan een overzicht gegeven worden van de ontwikkelingen in het ruimtebeslag van sport. Te midden van alle andere vormen van ruimtegebruik onderscheidt het CBS ruimte die in gebruik is voor sport, uitgedrukt in aantal hectaren sportterrein in Nederland. Tot sportterrein worden gerekend: terrein voor veldsport inclusief draf- en rensport, golfterrein, zwembad, (kunst)ijsbaan, sporthal en manege, permanente motorcrossbaan, bijbehorende tribunes, parkeerterreinen en bos- en heesterstroken. Deze sportterreinen hebben over het algemeen een

In dit artikel ga ik daarom wat dieper in op de sportinfrastructuur, waarbij ik onder andere aandacht heb voor het ruimtebeslag van de sport en hoe dit zich door de tijd heeft ontwikkeld. Daarnaast ga ik in op de kernindicatoren van de sportinfrastructuur, te weten de kernindicator sportaccommodaties en de kernindicator beweegvriendelijke omgeving. Verder geef ik een overzicht

FOTO: ANP PHOTO

Net als voetbal kent ook golf veel leden en een relatief groot ruimtebeslag per sporter.

Sportinfrastructuur

'monofunctioneel' karakter, doordat ze permanent zijn ingericht voor de beoefening van één of enkele takken van sport. Om te beginnen vergelijken we op basis van deze bodemstatistieken van het CBS de ontwikkeling van het ruimtebeslag van de sport door de tijd in perspectief van de ontwikkeling van de bevolking in dezelfde periode. Hieruit blijkt dat de bevolking in de periode 2000-2015 met 7 procent is toegenomen, terwijl in diezelfde periode het aantal hectaren sportterrein met 13 procent is toegenomen. Hiermee is in 2015 2,1 hectare sportterrein beschikbaar per 1000 inwoners. In alle provincies is het aantal hectaren sportterrein toegenomen over de periode 2000-2015. De provincie Utrecht is de enige waar, over de periode 2000-2015, de bevolkingsgroei groter is dan de toename in hectaren sportterreinen. Het lijkt erop dat in Utrecht het aanbod vertraagd reageert op de toenemende vraag naar sportruimte, wat gepaard gaat met wachtlijsten, maar ook met maatregelen als het vervangen van grasvelden door kunstgrasvelden, waardoor intensiever ruimtegebruik mogelijk is.

STEDELIJK VS. NIET-STEDELIJK

Meer in het algemeen geldt dat in stedelijke gebieden sprake is van een grotere mate van clustering van het aanbod en intensiever en efficiënter ruimtegebruik dan in minder stedelijke gebieden. In plattelandsgebieden zijn meer kleinschalige sportaccommodaties in de kleinere kernen die met het oog op de leefbaarheid van de kern in stand worden gehouden. Ook bij lage en teruglopende bezettingsgraden worden deze accommodaties toch nog relatief lang in stand gehouden. Hierdoor is

Amateurvoetbal in de Nederlandse polder. Voetbal is grotendeels bepalend voor het ruimtegebruik van sport in Nederland.

sprake van een minder efficiënt ruimtegebruik en is doorgaans meer hectare sportterrein per 1000 inwoners aanwezig in dunbevolkte provincies als Drenthe, Groningen, Friesland en Zeeland. Daarentegen kennen meer stedelijke provincies als Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht relatief weinig hectare sportterrein per 1000 inwoners. In deze gebieden is de ruimte schaars (en kostbaar) en moet zo efficiënt mogelijk gebruik worden gemaakt van de ruimte om de groeiende groep sporters een plek te bieden.

Bij het ruimtebeslag van de sport is het goed om te realiseren dat er verschil is in het ruimtebeslag tussen de sporttakken. De ene sport heeft namelijk meer ruimte nodig dan de andere. Zo gebruiken de golfer en de voetballer meer ruimte dan de volleyballer of de zwemmer. Een nadere bestudering van de bodemstatistiek sportterreinen leert dat twee derde van het totale ruimtegebruik voor sport bepaald

wordt door twee takken van sport: voetbal en golf. Beide sporten kennen veel leden en een relatief groot ruimtebeslag per sporter. Een verklaring voor de meer dan bevolkingsmatige stijging van het aantal hectare sportterrein kan dus ook mede gelegen zijn in de groei die voetbal en golf in die periode hebben doorgemaakt.

KERNINDICATOREN VOOR BELEID

De bodemstatistiek levert een mooi eerste overzicht op van het ruimtebeslag van de sport en de ontwikkeling hierin. Maar het kent ook beperkingen, omdat het zeer gevoelig is voor de ontwikkelingen in het ruimtebeslag voor voetbal en golf en daarnaast niet alle sportruimte omvat (onder andere geen fitnesscentra, klimhallen et cetera). Zodoende is met de kernindicator sportaccommodaties gezocht naar een andere gestandaardiseerde maat voor de aanwezigheid van sportaccommodaties. De kernindicator sportaccommodaties geeft een gewogen gemiddelde van de aanwezigheid van sportaccommodaties per 10.000 inwoners, waarbij rekening wordt gehouden met verschillen in diversiteit en capaciteit van sportaccommodaties. In essentie gaat het om een maat van de dichtheid voor sportaccommodaties per 10.000 inwoners, waarbij 'sportaccommodaties' permanente accommodaties zijn, waarin normaal gesproken ruimte is voor trainingen en/of competitiebeoefening door amateurspor-

“TWEETWEE DERDE VAN HET TOTALE RUIMTEGEBRUIK VOOR SPORT WORDT BEPAALD DOOR VOETBAL EN GOLF”

	2000	2003	2006	2008	2010	2012	2015	index verandering in ha sportterreinen (2000 = 100)	index bevolkings- ontwikkeling 2000-2015	sportterrein per 1000 inwoners in 2015 (ha)
Nederland	31.790	32.489	33.531	34.121	34.474	35.321	35.966	113	107	2,1
Groningen	1.332	1.342	1.402	1.437	1.380	1.449	1448	109	104	2,5
Friesland	1.620	1.667	1.706	1.784	1.791	1.782	1830	113	103	2,8
Drenthe	1.484	1.496	1.660	1.690	1.697	1.765	1858	125	104	3,8
Overijssel	2.334	2.372	2.454	2.503	2.477	2.509	2540	109	106	2,2
Flevoland	996	1.039	1.137	1.160	1.261	1.296	1344	135	127	3,3
Gelderland	4.006	4.094	4.125	4.167	4.195	4.424	4547	114	106	2,2
Utrecht	1.964	2.032	2.110	2.147	2.125	2.093	2164	110	114	1,7
Noord-Holland	4.427	4.474	4.592	4.632	4.738	4.893	4924	111	110	1,8
Zuid-Holland	4.962	5.067	5.135	5.174	5.257	5.436	5402	109	106	1,5
Zeeland	991	997	1.008	1.019	1.058	1.058	1101	111	102	2,9
Noord-Brabant	5.114	5.355	5.464	5.582	5.680	5.817	5974	117	106	2,4
Limburg	2.560	2.556	2.736	2.827	2.815	2.799	2834	111	98	2,5

Bron: Mutatiereeks Bodemgebruik 2000-2008, Bodemgebruik in Nederland (2010, 2012 en 2015)

ters. De basis voor deze dichtheidsmaat zijn de sportaccommodaties die staan geregistreerd in het Databestand Sport-Aanbod (DSA), dat wordt beheerd door het Mulier Instituut. In principe zijn hierin alle reguliere accommodaties opgenomen.

Voor heel Nederland komt de kernindicator in 2018 uit op 21,1. De score op de kernindicator hangt samen met stedelijkheid. Dit is in lijn met het eerder aangegeven efficiëntere ruimtegebruik in de stedelijke context en de aanwezigheid van meerdere kleinschalige sportvoorzieningen in plattelandsgebieden om sport bereikbaar te houden en bij te dragen aan de leefbaarheid in kleine kernen. Hierbij speelt ook mee dat in de plattelandsgebieden het aanbod van sportvoorzieningen en daarmee het ruimtebeslag van de sport vertraagd reageert

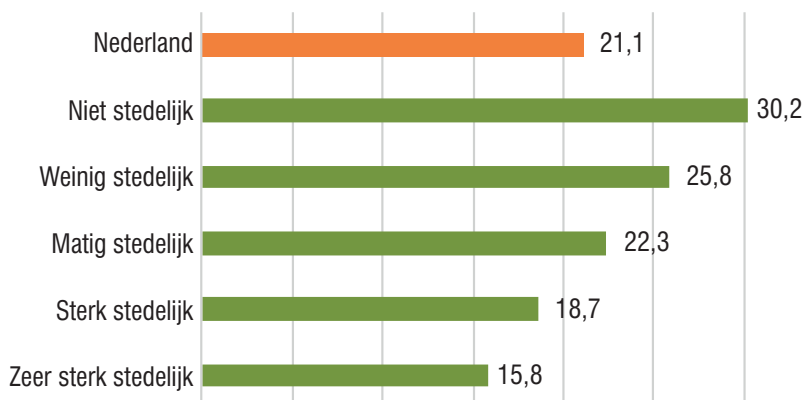
op de terugloop en/of vergrijzing van de bevolking en lager wordende bezettingsgraden. Er ontstaat overcapaciteit, die vaak pas gereduceerd wordt als groot onderhoud of nieuwbouw aan de orde is en/of de voorzieningen zijn afgeschreven. In de stedelijke context daarentegen is sprake van efficiënter ruimtegebruik en minder sportaccommodaties per 10.000 inwoners. Mede dankzij clustering en schaalvergroting kunnen gemeenten deels toe met minder sportaccommodaties, hoewel lokale ruimteonderzoeken ook laten zien dat vooral in de stedelijke context tekorten bestaan aan formele sportaccommodaties.

De kernindicator sportaccommodaties is primair gericht op de formele sportaccommodaties die bestemd zijn voor sportbeoefening. Maar in het hedendaagse

sportlandschap vindt sportbeoefening niet alleen plaats in deze formele sportaccommodaties. Een substantieel deel van de bevolking sport in bossen en parken, op het strand, op pleintjes en in recreatiegebieden. Het gaat hier veelal om een tijdelijk beslag van een ruimte die niet primair voor sport bestemd is, maar multifunctioneel is en ook voor andere activiteiten wordt gebruikt. Om ook de mogelijkheden voor het sporten en bewegen in deze typen ruimte goed te kunnen monitoren, is naast de kernindicator sportaccommodaties een kernindicator Beweegvriendelijke omgeving (KBO) ontwikkeld.

DE KERNINDICATOR BEWEEGVRIENDELIJKE OMGEVING

De kernindicator Beweegvriendelijke omgeving (KBO) is een maat voor de ruimte in de woonomgeving die gebruikt kan worden om te sporten en bewegen. De KBO bestaat uit zes onderliggende deelindicatoren gebaseerd op relatief stabiele, te kwantificeren en te vergelijken fysieke elementen: (1) dichtheid (publieke) sportaccommodaties, (2) aantal (informele) sport- en speelplekken, (3) sport-, speel- en beweegruijme, (4) routes/paden, (5) buitengebied, en (6) nabijheid voorzieningen. Kijken we naar de uitkomsten op de KBO, dan laat deze vooral op basis van stedelijkheid verschillen zien, met een hogere score in niet-stedelijke gebieden dan in

Stedelijkheid: Kernindicator sportvoorzieningen 2018

stedelijke gebieden. Vanuit een regionaal perspectief, uitgaand van de VSG-regio's, zijn de verschillen in de score op de KBO relatief beperkt. Dit komt vooral doordat er geen enkele regio is die op alle onderdelen van de KBO een bovengemiddelde score laat zien. In de ene regio is bijvoorbeeld sprake van een betere nabijheid van voorzieningen, terwijl in een andere regio een betere score wordt behaald op routes en paden. Hierdoor is de totaalscore op de KBO voor alle regio's relatief gelijk.

Of de beweegvriendelijke omgeving ook daadwerkelijk voor sport en bewegen wordt gebruikt, hangt af van meer dan alleen de beschikbaarheid en inrichting van die ruimte. Denk bijvoorbeeld ook aan zaken als toegankelijkheid, fysieke en sociale veiligheid en aanbod van activiteiten en evenementen. Verder is het gebruik van sportaccommodaties en de beweegvriendelijke omgeving uiteraard afhankelijk van de voorkeuren van de bevolking voor type sport en type ruimte voor sportbeoefening. Desalniettemin bieden de kernindicatoren een beleidsmatig interessant en gestandaardiseerd overzicht van de mate waarin sport- en beweegruimte aanwezig is.

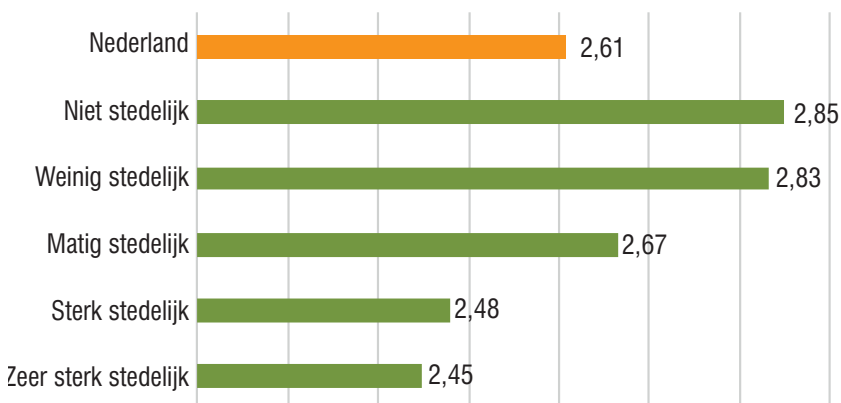
Ruimtegebruik

Om een beter beeld te krijgen van de mate waarin gebruik wordt gemaakt van de sport- en beweegruimte, putten we uit een burgerbevraging over het sport- en beweeggedrag, namelijk de Vrijetijdombibus van het SCP en het CBS. Hierbij worden zes

“ER MOET SNEL VEEL BELEID WORDEN ONTWIKKELD GERICHT OP HET DUURZAMER MAKEN VAN SPORTINFRASTRUCTUUR”

groepen van accommodatiegebruik onderscheiden; (1) overdekte sportaccommodatie, zoals een sporthal, gymzaal, zwembad of fitnesscentrum, (2) een andere overdekte accommodatie, zoals een buurthuis, wijkgebouw of kantine, (3) een sportaccommodatie in de open lucht, zoals een sportveld, tennisbaan of openluchtzwembad, (4) op een openbare plek, zoals een pleintje, trapveldje of hangplek, (5) een openbare plek in de natuur, zoals een park, bos, strand of meer, en (6) thuis of in de tuin. De uitkomsten laten zien dat het grootste deel van de sporters gebruikmaakt van de verzameling van overdekte sportaccommodaties (67%), gevolgd door een openbare plek in de natuur (54%). Het gebruik van sportruimte verschilt naar achtergrondkenmerken, waarbij de verschillen in sportvoorkeuren en -activiteiten van mannen en vrouwen en van verschillende leeftijdsgroepen een rol spelen. Maar ook de stedelijkheid van de omgeving en daaraan gekoppelde verschillen in sportmogelijkheden lijken van invloed te zijn op het ruimtegebruik voor sport.

Sportende vrouwen maken meer dan mannen gebruik van binnensportaccommodaties, terwijl mannen meer gebruikmaken van sportvelden. Deze verschillen zijn het gevolg van onder andere de veel grotere populariteit van voetbal onder mannen vergeleken met vrouwen. In relatie tot leeftijd blijkt dat de jongste leeftijdsgroep (6-11 jaar) meer dan andere leeftijdsgroepen gebruikmaakt van overdekte sportaccommodaties, sportaccommodaties in de openlucht (sportvelden) en openbare plekken als trapveldjes. De 20-34-jarige sporters maken overwegend gebruik van overdekte sportaccommodaties, waarbij fitnesscentra een belangrijke rol spelen aangezien fitness onder hen een populaire sport is. Deze leeftijdsgroep is daarnaast relatief vaak actief in de natuur (park, bos, strand of meer). Dat geldt ook voor de oudere leeftijdsgroepen. Naarmate de leeftijd toeneemt, neemt de deelname aan veldsporten als voetbal en hockey af, en daarmee het gebruik van sportvelden en trapveldjes. De leeftijdsgroep van 65 jaar en ouder maakt voor sportdoeleinden meer dan de andere leeftijdsgroepen gebruik van buurthuizen, wijkgebouwen en kantines. Er zijn ook verschillen in accommodatiegebruik te constateren naar stedelijkheid. Waar in meer stedelijke gebieden relatief veel gebruikgemaakt wordt van overdekte sportaccommodaties, maakt in minder stedelijke gebieden een groter aandeel van de sporters gebruik van de openbare natuur (park, bos, strand of meer). Hierbij speelt vermoedelijk mee dat in de minder stedelijke gebieden de openbare natuur ook meer gelegenhe-

Kernindicator: Beweegvriendelijke omgeving 2018

Gebruik van sportruimte naar achtergrondkenmerken.

	Overdekte sport- accommodatie	Andere overdekte accommodatie, zoals een buurthuis, wijkgebouwen of kantine	Sportaccommodatie in de open lucht, zoals een sportveld, tennisbaan of open- luchtwembad	Openbare plek, zoals een pleintje, trapveldje of hangplek	Openbare plek in de natuur, zoals een park, bos, strand of meer	Thuis of in de tuin
Geslacht						
Man	63	14	40	14	57	20
Vrouw	72	16	24	9	52	21
Leeftijd						
6-11 jaar	87	8	61	29	32	23
12-19 jaar	72	13	54	26	41	28
20-34 jaar	77	13	32	11	57	21
35-54 jaar	64	15	27	8	64	18
55-64 jaar	57	11	17	6	66	15
65 jaar en ouder	51	26	21	3	47	21
Stedelijkheid						
Zeer sterk	68	18	31	12	55	21
Sterk stedelijk	71	15	32	10	50	20
Matig stedelijk	66	12	35	12	55	20
Weinig stedelijk	65	11	35	12	58	20
Niet stedelijk	60	18	27	14	59	20

den biedt voor sportbeoefening, getuige de hogere score op de KBO, terwijl in stedelijke gebieden de bereikbaarheid van overdekte sportaccommodaties beter is.

UITDAGINGEN

In Nederland is de sportruimte in de afgelopen jaren verder toegenomen. Hiermee is, met uitzondering van de provincie Utrecht, in alle provincies meer sportruimte per inwoner beschikbaar gekomen. De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat het met het faciliteren van de sportbeoefening dus wel goed zit. Deze conclusie wordt onderschreven door Europees vergelijkend onderzoek waaruit blijkt dat in geen ander land de bevolking zo tevreden is over de sport- en beweegmogelijkheden in de buurt, als in Nederland. Een gevolg hiervan is dat de aandacht zich in de komende jaren dus niet zozeer hoeft te richten op het uitbouwen van de mogelijkheden om te sporten en bewegen. Wel zal blijvende aandacht moeten zijn voor het aansluiten van het aanbod van sport- en beweegruimte op de ontwikkelingen in het sport- en beweeggedrag. De komende jaren staan daarom in het teken van het laten renderen van het lokale sportkapitaal (zie ook Visiedocument 'Sport Stimuleert!' van VSG). Hierbij gaat de aandacht uit

naar een goede verbinding tussen de aanwezige sportruimte, de sportorganisaties en de activiteiten enerzijds en de behoefte van de bevolking anderzijds.

Dit kan betekenen dat de aandacht voor de beweegvriendelijke omgeving toeneemt, gelet op de populariteit van deze sportomgeving bij de oudere leeftijdsgroepen die de komende jaren in aantal verder toenemen. Dit sluit verder goed aan op de Omgevingswet, waar het bieden van mogelijkheden om te sporten en bewegen een integraal onderdeel kan zijn van de gezonde leefomgeving en bij kan dragen aan een gezondere samenleving. Zeker in stedelijke gebieden, waar een lagere score op de KBO wordt genoteerd en een kleiner aandeel van de sporters gebruikmaakt van deze openbare ruimte om te sporten, lijkt op dit terrein winst te boeken. Een andere uitdaging voor gemeenten gaat niet zozeer over meer of minder sportruimte of een andere inrichting van de sportruimte. De uitdaging is hier hoe sport kan bijdragen aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord. De aandacht is hierbij logischerwijs vooral gericht op de sportinfrastructuur (gebouwen, verlichting, etc.), en de mogelijkheden om daar de milieuprestaties te verbeteren en te besparen

op de energie. Er moet in snel tempo veel beleid worden ontwikkeld gericht op het duurzamer maken van sportinfrastructuur. Dit wordt onderstreept in het Nationaal Sportakkoord waar specifiek aandacht is voor een 'duurzame sportinfrastructuur'.

BETER BENUTTEN

In de komende jaren zal dan ook volop aandacht uitblijven gaan naar de sportinfrastructuur. Wel zal deze aandacht zich niet primair richten op het uitbreiden van de sportruimte, maar meer op het beter benutten van de ruimte, op de afstemming op de veranderende behoefte van de bevolking en op duurzaamheidsaspecten van de sportruimte. Vanuit onderzoekpunt blijft het Mulier Instituut de ontwikkelingen in de sportinfrastructuur uiteraard monitoren met de data uit de bodemstatistiek en met de aanwezige kernindicatoren. Daarnaast is het essentieel dat aandacht komt voor de monitoring van de duurzaamheid van de sportinfrastructuur, waar het nu ontbreekt aan een goed inzicht. Met de aandacht voor dit thema in het Nationaal Sportakkoord lijkt een goede eerste stap gezet om de monitoring hiervoor goed in te bedden, zodat in de toekomst daarover kan worden gerapporteerd en beleid zo nodig kan worden bijgestuurd. ■